

УДК 330.1 : 627.12

Ступень М. Г., д.е.н., професор, Гулько Р. Й., к.е.н., доцент,
Ступень Р. М., к.е.н., ст. викладач, Гулько О. Р., асистент
(Львівський національний аграрний університет)

ІННОВАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ

Розглянуто проблеми щодо розширення спектру форм та джерел інвестиційного забезпечення сфери водокористування в умовах поглиблення інституціональних перетворень у водогосподарському комплексі через удосконалення рентних засад формування фінансових фондів розширеного відтворення водно-ресурсного потенціалу та модернізації водогосподарської і водоохоронної інфраструктури.

Ключові слова: водно-ресурсний потенціал, водокористування, рентні відносини.

Існуюча інституціональна структура національної економіки не відповідає новим викликам економічних перетворень через наявність значного потенціалу системних суперечностей, що виникають у зв'язку з низькою адаптованістю до сучасних ринкових реалій інститутів, які залишились у спадок від командно-адміністративної системи централізованого управління, і слабкою здатністю брати активну участь у відтворювальному процесі інститутів, котрі сформувались у результаті трансформаційних змін.

Один із пріоритетів удосконалення механізму інституціонального забезпечення екологізбалансованого водокористування в Україні полягає в посиленні рентної орієнтації фіскального регулювання залучення водних ресурсів у господарський оборот. Вдале вирішення завдання вилучення водної ренти дасть змогу посилити бюджетонаповнюючу роль водокористування і забезпечити нарощення фінансової бази стимулювання ресурсоощадливого водоспоживання та впровадження водозберігаючих технологій.

Розробці передумов функціонування ринку води та його базових елементів присвячена значна кількість праць багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, серед них А.Е. Батізі, І.К. Бистряков, Д.В. Власов, В.І. Данилов-Данильян, М.А. Хвесик, О.Г. Шпикуляк, А.В. Яцик,

S.V. Allen, M. Taylor [1, 2, 4].

Імплементация в інституціональну структуру національної економіки сучасних ринкових інститутів, які змушують розширювати спектр інституціональних ланок залучення водних ресурсів у господарський оборот, їх відновлення, відтворення та охорони із урахуванням рентних відносин у водному господарстві України. Тому виникає необхідність визначення напрямів удосконалення інституційного механізму перерозподілу та використання рентних доходів у водному господарстві України.

Інституційний механізм перерозподілу рентних доходів повинен бути спрямований на гармонізацію рентних відносин у країні. Механізм розподілу повинен урахувати інтереси як держави, регіонів (басейнів річок), так і підприємства. На сьогодні не існує чіткої та економічно обгрунтованої системи формування та перерозподілу рентних доходів у водному господарстві України. Пропонується рентну плату включити в плату за спецводокористування і розподіляти на користь бюджетів (державного, басейнових управлінь та місцевого самоврядування) і фондів охорони та відтворення водних ресурсів (державний, басейновий).

Держава як правовласник (наділена правом володіння від імені народу країни) водних ресурсів повинна отримувати дохід за те, що вона надає право користуватися водними ресурсами. Водоспоживачі повинні розподіляти отриманий надприбуток у вигляді рентного доходу між державою, регіоном (басейном річки) та залишати частину рентного доходу для модернізації виробництва та впровадження новітніх технологій. Отримані кошти мають використовуватися для покращення якості водних ресурсів в межах водного об'єкту та на фінансування державних цільових програм з раціонального використання та збереження водних ресурсів. Регіони (басейни річок) повинні отримувати частину надприбутку для акумулювання коштів та відновлення водних ресурсів, що знаходяться в межах цих територій після їх використання споживачами. Механізм забезпечення формування рентних відносин можна реалізувати при запровадженні басейнового управління водними ресурсами. Якщо частина ренти буде надходити до басейнових управлінь та у басейновий фонд охорони і відтворення водних ресурсів, тоді з'являться фінансові можливості для вирішення проблем водокористування та конфліктних ситуацій в басейні річки.

Основними напрямками удосконалення інституційного механізму перерозподілу та використання рентних доходів у водному господарстві є:

- нормативно-правове забезпечення ефективного регулювання

- рентних відносин;
- забезпечення реалізації басейнового принципу управління водними ресурсами, який створить умови для самофінансування;
  - включення рентної плати в збір за спеціальне водокористування;
  - забезпечення прозорого перерозподілу коштів, що надходять у вигляді зборів за спеціальне водокористування до бюджетів на водоохоронні заходи та їх стимулювання;
  - удосконалення існуючих і пошук нових форм і методів діяльності інформаційно-моніторингового середовища, що забезпечує ефективний обмін даними між адміністративними та басейновими управлінськими структурами;
  - реалізація екологічно спрямованої рентної політики в науково-технічному, інвестиційному, інноваційному аспектах у сфері водокористування [6].

Рентна плата має зараховуватися до бюджету басейнових управлінь та Державного бюджету України. Контроль за правильністю обчислення та своєчасністю внесення рентної плати повинні здійснювати органи державної податкової служби. Регулювання рентних відносин у водоресурсній сфері повинно реалізовуватися через систему інституцій, яку формують органи законодавчої, виконавчої і судової гілки влади, громадські та інші організації, що беруть участь у функціонуванні галузі згідно із чинним законодавством.

Абсолютна водна рента обумовлена правом використання водних ресурсів на свій розсуд або ж можливістю здавати його в оренду іншому суб'єкту господарювання за певну плату. Економічний сенс абсолютної водної ренти полягає в тому, що це плата за право користування водним ресурсом. Економічна наука довела, що навіть найменш ефективний капітал, в силу нееластичності його пропозиції, буде приносити абсолютну ренту, оскільки власник капіталу ніколи не надасть його в оренду безкоштовно. Розвиваючи це положення стосовно водокористування, можна стверджувати, що водні ресурси, які мають найгірші природні характеристики, є джерелом формування абсолютної водної ренти, оскільки мають властивості капіталу та є унікальними і незамінними [3].

Саме таке вмонтування в інституціональне середовище рентних відносин у водному господарстві базисних інститутів, інститутів ринку та інститутів фінансово-економічного регулювання визначить базові засади володіння, користування й розпорядження водними ресурсами, формування ринкової інфраструктури здійснення товарно-грошових відносин у зв'язку із залученням та споживанням водної складової

продуктивних сил, визначить систему спонукальних та заохочувальних підойм, які мають сприяти переведенню національної економіки на водозберігаючі та безводні технології.

У сферу водоресурсних відносин мають бути впроваджені додаткові інститути, що стимулюватимуть споживачів до екологізації водокористування, посилять процеси ресурсоощадливого залучення водних ресурсів до господарського комплексу. Для інституалізації водоресурсних відносин необхідно:

- розробити сучасну систему стимулювання раціонального водокористування й охорони водних ресурсів шляхом удосконалення фіскальних механізмів впливу на господарську діяльність водокористувачів через впровадження рентних платежів;
- інституціоналізувати нові форми кредитування і системи розрахунків з метою підтримки водокористувачів на початкових етапах організації промислової діяльності і під час модернізації водоохоронної інфраструктури та матеріально-технічної бази водокористування;
- сприяти впровадженню нових організаційно-правових форм підприємницької діяльності, що будуть здатними забезпечувати достатню концентрацію промислового та банківського капіталу для реалізації перспективних водогосподарських проєктів;
- перенести центр ваги регулювання розвитку водного господарства на регіональний рівень шляхом розширення прав органів місцевого самоврядування і державного управління щодо реалізації регіональних водоохоронних і водогосподарських програм.

Становлення інституційної системи України триває в умовах боротьби між різними політичними угрупованнями та економічними кланами й усередині владних структур (законодавчої та виконавчої влади, різних відомств між собою, а також угруповань та осіб). Таким чином, гальмується трансформація інституційної системи, а разом з нею - так необхідний процес гуманізації економіки та виробничого процесу, забезпечення економічної свободи громадян та гарантій рівних умов саморозвитку. Брак необхідних інституцій в Україні істотно обмежує головний ринковий механізм – конкуренцію, відчутно гальмує модернізацію економічної культури, виробництва, управління [5].

Ключовими у функціонуванні ринку води мають стати ліміти та дозволи на водокористування, які в подальшому можуть бути закріплені за фізичними або юридичними особами у вигляді так званого права на користування водою, що у свою чергу включатиме доступ, доставку і використання водного ресурсу тощо. Відповідно до вищезазначених

принципів, дані про суб'єктів прав на користування водою повинні бути опубліковані в засобах масової інформації, а ціна на воду повинна формуватися на основі ринкового механізму. Також водним ринком передбачено зменшення гарантованого правом користування об'єму води у разі зміни погодних умов і як наслідок зменшення водності річок. Особливо слід відмітити, що земля жодним чином не пов'язана із водою і продається окремо, що означає можливість продажу прав користування водою землекористувачем, як окремо, так і разом із правом землекористування.

Власне сам ринок торгівлі повинен функціонувати за допомогою приватних брокерів, які не залежать від держави, однак несуть відповідальність в межах чинних законодавчих актів, які регламентуватимуть їх діяльність, та державних операторів, які виконуватимуть функції контролю за торговими операціями.

Удосконалення потребують і земельний, господарський, податковий кодекси України, а також закони про цінні папери та фондовий ринок і фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг у частині доповнення дефініцій, розширення переліку послуг. Саме перебудова законодавчої бази є фундаментом успішного функціонування ринку води. Особлива небезпека полягає у фрагментарному характері інституційних змін, для уникнення цього слід передбачати комплексність у вирішенні питання користування природними ресурсами.

Висновки

Отже, до першочергових заходів, яких потребує існуюча інституційна система, слід віднести зазначені вище законодавчі зміни, також слід враховувати і те, що функціонування водного ринку має бути на основі технологічних та технічних сертифікованих нововведень в галузі комп'ютерної техніки та програмування із тим, щоб забезпечити, максимальне уникнення «людського фактору», зменшення витрат паперу, підвищення швидкості обробки інформації при здійсненні торгових операцій.

Серед перешкод покращенню інвестиційної привабливості капіталізації водних ресурсів можна виділити такі, як: гострий дефіцит довгострокових фінансових ресурсів, недостатньо розвинений механізм коротко та середньострокового рефінансування, відставання розвитку законодавчої бази, надлишкове адміністративне навантаження, слабкість механізмів захисту фінансового суверенітету, несприятлива для фінансовою забезпечення водних ресурсів диверсифікація активів низки найбільших банків.

Інституційне забезпечення капіталізації водних ресурсів потребує вдосконалення напрямку вбудовування в систему водних відносин

нових інституційних ланок водокористування, які дозволять посилити комерціалізацію водогосподарської діяльності, усунути з економічного обігу синдром безгосподарності і безоплатності водних ресурсів, сприяти розвитку водоохоронної інфраструктури.

1. Власов Д. В. Експорт – імпорт «віртуальної води» у складі зернових та олійних культур країнами з різним рівнем водних ресурсів / Д. В. Власов // Економіка АПК. – 2010. – № 3. – С.116–118. 2. Власов Д. В. Розвиток і функції нунання ринку водних ресурсів України: дис...кандидата екон.наук : 08.00.03 / Д. В. Власов. – К. : ННЦ « Інститут аграрної економіки», 2011. – 214 с. 3. Данилишин Б.М. Рентна політика в Україні / Б.М. Данилишин, В.С. Міщенко / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К. : Нічлава, 2004. – 68 с. 4. Данилов-Данильян В. Что может и чего не может рыночная экономика / В. Данилов-Данильян, И. Рейф // Наука и жизнь. – 2010. – № 9. – С. 3–9. 5. Соціальна економіка : навч. посіб. [О. О. Беляев, М. І. Диба, В. І Кириленко та ін.] . – К. : КНЕУ, 2005. – 196 с. 6. Формування рентних відносин у водному господарстві України: [монографія] за заг. ред. Акад. НААН України, д.е.н., проф., М. А. Хвесика]. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014 . – 328 с.

Рецензент: д.с.-г.н., професор Мошинський В. С. (НУБГП)

Stupen M. G., Doctor of Economics, Professor, Hulko R. J., Candidate of Economics, Assistant Professor, Stupen R. M., Candidate of Economics, Senior Lecturer, Hulko O. R., Assistant (Lviv National Agrarian University)

INNOVATIVE AND INSTITUTIONAL SUPPORT OF THE DEVELOPMENT OF FINANCIAL MECHANISM OF WATER RESOURCES MANAGEMENT

Problems as to the expansion of the range of forms and sources of investment support on water use under condition of institutional reforms improvement in the water management sector by improving fundamentals of rent formation of financial assets of expanded reproduction of water resources capacity and modernization of water management and water protection infrastructure are highlighted in the article.

Keywords: water resources capacity, water use, rent relations.

Ступень М. Г., д.э.н., профессор, Гулько Р. Й., к.э.н., доцент,

Ступень Р. М., к.э.н., ст. преподаватель, Гулько А. Р., ассистент
(Львовский национальный аграрный университет)

ИННОВАЦИОННО ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ВОДНЫМИ РЕСУРСАМИ

Рассмотрены проблемы относительно расширения спектра форм и источников инвестиционного обеспечения сферы водопользования в условиях углубления институциональных преобразований в водохозяйственном комплексе через усовершенствование рентных основ формирования финансовых фондов расширенного воспроизводства водно-ресурсного потенциала и модернизации водохозяйственной и водоохранной инфраструктуры.

Ключевые слова: водно-ресурсный потенциал, водопользование, рентные отношения.
